

bok recensioner

Forskningsinformation - användarperspektiv och dialog

THOMAS TYDÉN

Morgondagens forskningsinformation - ett broygg mellan forskare och praktiker

Sedan mitten av 1960-talet har nitiska forskare börjat undersöka hur forskningsresultat används t.ex. i politiska och administrativa beslutsprocesser. Många vänder sig i vämelse bort från detta område; "det är som att äta sin egen avföring" har jag hört en kollega grimaserande utbrista. Naturligtvis har han fel. Även forskningsanvändning måste utforskas. I sin bok *Morgondagens forskningsinformation - ett broygg mellan forskare och praktiker* hävdar Thomas Tydén att den spirande forskningen om forskningsinformation har hamnat i en återvändsgränd. Studierna har haft ett tydligt sändarperspektiv. Frågan har varit hur forskningsresultat skall spridas och komma till användning. Tydén vill vända upp och ner på detta och anlägga ett användarperspektiv.

Tydén är en erfaren forskningsspridare och tänkare kring forskningsinformation. Han har 1992 gett ut en nyttig bibliografi över nordisk forskning om forskningsinformation. Hans doktorsavhandling i pedagogik vid Uppsala universitet handlade om forskningsinformation. Han är aktiv inom Forum för kunskapsvård och forskningsinformation, som ett nordiskt nätverk.

Möjligen borde Tydén ha blivit en ännu mer aggressiv bildstormare än han är. Han avgränsar forskningsinformation på ett täm-

ligen konventionellt sätt till "aktiviteter för att göra forskningsresultat kända inom och utom vetenskapssamhället." Jag utgår ifrån att han med resultat menar empiriska och teoretiska resultat samt metodresultat. Forskning inbegriper emellertid betydligt mer än än resultat. Forskning kan betyda ämnen, problem, forskningsverksamheter, och forskare och forskningsmiljöer. Man kan sprida kunskap om ämnen, problem och forskningsmiljöer, inte bara resultat. Det skulle ha varit intressant att se vilka slutsatser Tydén skulle ha dragit om han på detta sätt vidgat forskningsbegreppet.

Tydén presenterar något han kallar syntespedagogik, som sägs vara en ny pedagogisk metod där brukarens - inte spridarens - behov sätts i centrum. Genom en dialog mellan forskare och brukare skapar man tillsammans ny kunskap i möte på jämlika villkor. Poängen med syntespedagogiken är att i mötet med informatörer och adressater utveckla ny kunskap, specialanpassad för användaren. Denna nya kunskap är en syntes av båda sidors ingångskunskaper.

Ursprungligen tänkte sig Tydén att forskningsresultat borde spridas enligt en trestegsmodell. I steg ett analyseras mottagarens kunskapsbehov och identifieras de faktorer som styr och påverkar användarens möjlighet och vilja att utnyttja ny kunskap. Det andra steget handlar om att uttröna om det finns lämplig FoU att ta till. I steg tre söker man finna en metod för överföring av denna kunskap till adressaterna.

I det praktikfall som Tydén presenterar - fem små företagare i Malung till vilka det gällde att sprida kunskap om datorer och nya teletjänster - blev förloppet ganska anorlunda. Stegen kunde inte hållas i sär. Rollerna blev stundom utbytta så att sändarna förvandlades till mottagare. Adressaterna reste krav på tekniker som ännu inte fanns i marknaden, vilket innebar att sändarna - experterna - blev mottagare av kunskap från adressaterna.

Behovsanalysen visade sig också bli en utdragen process. I själva verket fanns behovsanalysen med hela tiden. Man måste mötas för att få insikter i företagarnas verksamheter för att utföra en behovsanalys. Det krävs att behovsanalysen bedrivs under en längre tid i dialog med de medverkande och varvat med praktiska försök. Kanske detta utdragna skede är typiskt för syntespedagogiken.

Syntespedagogikens allvarigaste nackdel torde vara att den är mycket tidskrävande.

Det tar tid att bygga upp en kontinuerlig, förtroendefull, personlig kontakt mellan forskare och forskningsanvändare. Forskningsanvändaren kan kanske i längden tjäna in den förlorade tiden genom att hon får bättre utrustning. Men hur skall forskaren förmås ägna så mycken kraft åt något som enbart gynnar andra? I detta avseende liknar Tydén många andra entusiastiska samhällsforskare, t.ex. förespråkarna för direkt demokrati, vilka inte beaktar kostnader. Direkt demokrati när alla samlas under eken för att debattera samhällsfrågor är en tjugig tanke men hopplöst opraktisk därför att den stjäl all tid. Nu berör Tydén i och för sig detta kostnadsproblem men ger det knappast den plats det förtjänar.

Vad gäller faktorer som påverkar användning av forskning trycker Tydén på priset men också på det personliga förhållandet till försäljaren. Anammaren bör känna försäljaren sen länge och hysa förtroende för denne. Vidare är samtalet är en naturligare form för kunskapsförmedling än det skrivna ordet. Detta har i och för sig sagts av många men det sägs av Tydén på ett sätt som gör att man som läsare tar det till sig.

Boken innehåller många andra insikter. I kapitlet "Har forskning om forskningsinformation hamnat i en återvändsgränd?" ges en läsvärd översikt över forskningen på området. I avsnittet "Viktiga aktörer som måste gå från god vilja till mer handling" ges goda råd till forskningsfinansiärer och högskolan om hur forskningsinformationen kan förbättras.

Boken avslutas med "Åtta frågor och åtta svar om forskningsinformation". "Är det många forskare som arbetar med att utveckla metoder för kunskapsöverföring mellan forskarvärlden och brukare? så lyder en fråga. Tydén svarar bl.a. genom att nämna några nordiska avhandlingar under de senaste tio åren: Sune Björklövs "Byggbranschens innovationsbenägenhet" (1986), M Johnssons "Kunskapsspridning och medicinskt handlande" (1986), K Nilssons "Policy, Interest and Power: Studies in Strategies of Research Utilization" (1992) och O Lampinen "The Utilization of Social Science Research in Public Policy" (1992). På frågan "Var kan man följa med vad som händer inom området forskning om forskningsinformation?" svarar Tydén genom att hänvisa till Forum för kunskapsvård och forskningsinformation och dess nyhetsbrev FKF-Nytt som utkommer med fyra nummer per år. Vidare nämner han tidskrifterna

"Knowledge - Creation, Diffusion, Utilization", "Knowledge & Policy" (som tidigare hette "Knowledge in Society"), "Public Understanding of Science", den svenska VEST och den finska "Science Studies". Upplysningar som dessa är mycket värdefulla och användbara.

Morgondagens forskningsinformation - ett broyge mellan forskare och praktiker förtjänar många läsare, inte minst genom sina överblickar över hela ämnesområdet.

Evert Vedung

Arbete med autism - pedagogisk och praktisk information

VANNA BECKMAN, MARGARETA KÄRNEVIK, HELEN SCHAUMANN

Gång på gång

Natur och Kultur 1994.

Speciallärare Margareta Kärnevik och forskollärare/kurator Helen Schaumann, båda med mångårig erfarenhet av arbete inom särskild grundskola, barn- och ungdomspsykiatri och som pedagogiska handledare vid barnneuropsykiatriska kliniken i Göteborg, har hållit föredrag för Vanna Beckman som därefter sammanställt boken. Professor Christopher Gillberg ger en kortfattad inledning om autism och autismliknande tillstånd.

Boken vänder sig till föräldrar, anhöriga och personal vilka arbetar eller har kontakt med människor med autism. Boken är skriven på ett enkelt och lättförståeligt sätt, och den är en guldgruva som stimulerande pedagogisk handledning. Den innehåller många intressanta pedagogiska och praktiska tips och idéer att användas i arbetet med människor med autism. Boken behandlar områden som kommunikation, identitet, självständighet, sociala och kognitiva färdigheter, tvångshandlingar, pedagogiska principer, tonårstiden, fysiska aktiviteter, samarbete och en kort redogörelse över PEP-R-testet. Texten varvas dessutom hela tiden med exempel från vardagliga situationer som ständigt kan uppstå, och varje kapitel avslutas med en övergripande sammanfatt-

ning. Författarna har varit noga med att förklara specialuttryck, och i slutet av boken finns även en ordlista.

Som specialpedagog vid terapiförskolan på BUP-kliniken i Uppsala vill jag varmt rekommendera denna mycket läsvärda bok till föräldrar, skolpersonal och andra som säkert kommer att ha stor nytta av dessa kunskaper i arbetet och samvaron med människor med autism.

Marja Reichberg

Omvårdnad i akutsjukvården

ÅSA LJUNGQUIST, INGER WAHLIN

Vård av akut sjuka

Liber utbildning 1994.

Boken är skriven för Omvårdnadsprogrammets valbara kurs i akutsjukvård för blivande undersköterskor och har som målsättning att beskriva akut omvårdnad i olika miljöer. Boken är också användbar som fortbildning för redan yrkesverksam personal.

Författarna börjar med en introduktion där de olika enheterna för akutsjukvård definieras. Man får där som läsare en bra orientering om hur texten är uppbyggd, om akutmottagning, intensivvårdsavdelning eller en vårdavdelning fungerar.

Dispositionen är klar och logisk och det råder balans mellan kapitlen som täcker in de huvudsakliga situationer och tillstånd man träffar på i akutsjukvården. Omvårdnadsdelen som grundar sig på vårdprocessen har byggts upp kring de centrala faserna: *analys, planering, genomförande och utvärdering*. Kapitlen är uppbyggda kring ordvalet *att hjälpa och vårda* en patient med olika sjukdomstillstånd. Med detta har författarna velat klargöra att i yrket som undersköterska finns dels en allmänmänsklig kompetens - *att hjälpa*, dels en yrkeskompetens *att vårda*.

Bokens syfte är att lyfta fram helhetssynen - att man som undersköterska skall se individens alla behov, inte enbart symtom och sjukdom eller skada. Författarna lyckas på ett bra sätt göra detta genom att integrera de medicinska åtgärderna med omvårdnads-

moment vid olika akuta sjukdomstillstånd. Det varierande medicinska omhändertagandet räddar kapitlen "Att hjälpa och vårda en patient med akut, svår sjukdom" och "Att hjälpa och vårda en patient med akut svår skada" ifrån en störande upprepning där det omvårdnadsmässiga omhändertagandet i övrigt är mycket likartat.

Den är lättläst med ett bra språk och illustrativa bilder, både tecknade och foton, som ger lust att gå vidare i texten. Bilden på sidan 24 bör dock redigeras så att huvudsyftet med ett Trendelenburgläge - den höjda fotändan - också syns i bild.

Det är glädjande att katastrofmedicin inte tappas bort i denna bok om omvårdnad av akut sjuka. Katastrofberedskap som en sällan utnyttjad nödvändighet ställer stora krav på samarbete - samverkan mellan olika yrkesgrupper och omvårdnaden har sin självklara plats också i dessa situationer.

Till sist tar författarna upp samarbete och samverkan inom sjukvården och poängterar vikten av att se helheten i vårdprocessen. Att få undersökning, behandling och omvårdnad att gå "hand i hand" samt att "respekt och förståelse för varandras arbete ökar förutsättningarna för goda resultat". Därmed har man slutit cirkeln med att avsluta med bokens syfte - att lyfta fram helhetssynen i vården.

Budskapet i boken är gott, nämligen att visa omvårdnaden i den akuta sjukvården. Den ger en vägledning i konsten att i stressfyllda miljöer och situationer stanna upp och se de mänskliga behoven bakom sjukdomen. Ibland tenderar det uppskrivade tempot i akutsjukvården bli ett ändamål i sig, en slags ursäkt för att inte göra den där lilla extra åtgärden som kan vara ytterst betydelsefull för patienten, och som gör att kvaliteten i vården ökar markant.

Annicka Westrin

Aktuella frågor om äldre

Aldersdoms vekst

Festskrift till Eva Beverfelt i anledning av 70-årsdagen

Norsk gerontologisk institut, 1994.

En av den nordiska gerontologins "grande dame", Eva Beverfelt, under många år chef för det norska gerontologiska institutet i

Oslo, har tillägnats en festskrift med anledning av sin 70-årsdag. Innehållet utgör en blandad kompot, som är det vanliga med festskrifter, men är ändå av vetenskapligt intresse. Det är dock inte möjligt att skriva en uttömmande recension av de drygt tjugobidragen, varför endast några få nedslag får göras.

Bokens inledningskapitel ägnas gerontologins utveckling som vetenskap. Nestorn inom området, James Birren, behandlar tidsperioden 1894-1920. Tyngdpunkten i hans bidrag ligger på äldrepsykologins utveckling. Som sociolog saknar man här en diskussion av hur denna utveckling förhåller sig till samhällsutvecklingen. Detta anknyter dock Henning Friis till i sitt kapitel, som beskriver det begynnande internationella samarbetet under efterkrigstiden. Stig Berg inrikter sig på det nordiska perspektivet. Med ett kritisk förhållningssätt lyfter han fram viktiga problemställningar men också de olika åldrandemodeller och forskningsperspektiv som är och har varit rådande inom gerontologin, och som givit upphov till olika typer av studier.

Övriga bidrag utgår från den forskning som bedrivits på hemmaplanet, vid det gerontologiska institutet, sorterade under de tre underrubrikerna levnadsloppet, åldringen och omsorgssystemet. Till ett av de intressantaste hör Sol Seims longitudinella undersökning av personlighetsutveckling, som sträcker sig över 55 år, vilket gör den till en av de mest unika studier som gjorts. I korthet visar ett av resultaten att undersökningsspersonerna med åren uppvisar större tolerans och mognad, vilket Sol Seim tolkar med hjälp av Karl Jungs hypotes om en övergång i medelåldern från "naturstadiet" till "kulturstadiet", ett resultat som jag tycker påminner om Lars Tornstams Jung-inspirerade tes om gero-transcendens.

Svein-Olav Daatland behandlar erfarenheterna av flexibel pensionsålder efter en lagändring i Norge 1973. Innebörderna i lagen är att man efter den lagstadgade pensionsåldern som är 67 år tillåts arbeta fram till 70 års ålder, dock högst 3/4-tid. Den norska lagen skiljer sig således markant från den svenska delpensionslagen, som tillåter en avtrappning av arbetstiden före pensionsåldern. Det kan, enligt Daatland, förklara varför så få valde partiell pension, särskilt bland arbetarna, i jämförelse med förhållandet i Sverige. Daatlands teoretiska förklaring till resultatet utgår från kulturella för-

väntningar som skapar ett socialt tryck att inte fortsätta i arbetslivet efter pensioneringen. Bland arbetarna finns en kollektiv syn på arbetets natur tillika med uppfattningen att det föreligger en moralisk skyldighet att utnyttja det privilegium till pension som de länge strävat efter. Det är dock arbetaren själv som är bärare av denna kollektiva norm.

Under rubriken "levnadsloppet" har Reidun Ingebretsen och Per-Erik Solem skrivit en välstrukturerad litteratur- och forskningsöversikt över reminiscens, tillbakablick, som teori och terapi, vilken väcker intresset för fördjupade studier inom detta föga analyserade forskningsfält. En typ av tillbakablick utgör kanske de berättelser som ligger till grund för de livsformsanalyser Kirsten Thorsen och Kirsten Danielsen genomfört, och som ingår som en del i ett större nordiskt projekt. En av de frågor som analyserats och som berör oss alla är: "Vilka livsstrategier leder till en god ålderdom?" Författarna redovisar här två olika typer av livsstrategier som de identifierat, nämligen plikt respektive självförverkligande, vilka båda kan leda till en god ålderdom.

Britt Slagsvold står för ett teoretiskt bidrag om fenomenet helhetssyn i omsorgsarbete, ett bidrag som kan utgöra ett inlägg i den svenska socialpolitiska debatten. Författaren teoretiserar och problematiserar frågan om vilka förhållanden som begränsar innehållet i relationen mellan vårdgivare och vårdmottagare. Vid en helhetssyn på omsorgsarbetet uppstår vissa problem för den professionella vårdgivaren, vilka kan sammanfattas med två teoretiska begrepp, balanseringsperspektivet respektive prioriteringsperspektivet. Det förra innebär i korthet att vårdgivaren ser sig nödd att balansera mellan patientens olika behov för att kunna tillfredsställa dem på ett likvärdigt sätt, medan det senare innebär att vårdgivaren prioriterar behoven och överlåter till andra att söka tillfredsställa de mindre prioriterade. I diskussionen anknyts även till begreppsparet instrumentell respektive expressiv relation, en nödvändig differentiering eftersom de båda relationerna kan vara svåra att förena med varandra.

Att på begränsat utrymme ge en rättvisande bild av innehållet i *Ålderdoms vekst* är inte möjligt. För den som snabbt vill sätta sig in i aktuella forskningsfrågor om äldre på det sociologiska och psykologiska området, rekommenderas boken varmt.

Gunhild Hammarström

Synpunkter på

GÖRAN EJLERTSSON

Övningsbok i statistik med lösningar

Studentlitteratur 1994.

Boken är bra upplagd med uppgifter för sig, svar för sig och fullständiga lösningar för sig. Lösningarna är föredömligt utförliga med förklaringar som "eftersom variabeln är normalfördelad används t-testet". Uppgifterna är blandade vilket är bra för en repetition av innehållet i hela boken. Det finns också en sammanställning av vilka uppgifter som hör till respektive kapitel i boken, som är användbar om man vill öva på ett visst avsnitt.

Vad gäller urvalet uppgifter följer detta, som sägs i förordet, innehållet i boken *Grundläggande statistik - med tillämpningar* om sjukvården av samme författare. Boken lägger tyngdpunkten vid hypotesprövning och behandlar endast kortfattat konfidensintervall. Detta avspeglas i övningsboken bl a som att inom områden där konfidensintervall kan användas finns det mer än dubbelt så många uppgifter om hypotesprövning som om konfidensintervall.

Om man anser läroboken lämplig är denna övningsbok en bra hjälp för vidare träning på egen hand.

Marie-Louise Nordström

Våra recensenter

Evert Vedung är docent i statskunskap vid Uppsala universitet. Hans senaste böcker är "Forskningens relevans, användbarhet och nytta" (1994), "Statens maktpolitik, kommunerna och historiens ironi" (1993) samt "Utvärdering i politik och förvaltning" (1991). Marja Reichenberg är verksam vid Barn- och ungdomspsykiatriska kliniken, Akademiska sjukhuset, Uppsala. Annicka Westrin är anestesist och intensivvårds-sjuksköterska vid universitetssjukhuset i Lund. Gunhild Hammarström docent vid sociologiska institutionen, Uppsala universitet Marie-Louise Nordström är doktorand vid Institutionen för socialmedicin, Akademiska sjukhuset, Uppsala.